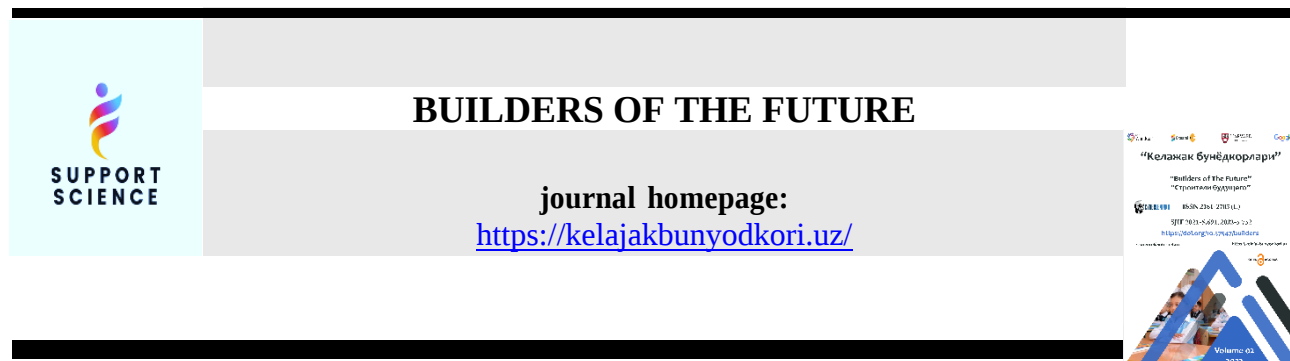

PERSIAN BORROWINGS IN THE POETRY OF ABDULLA QODIRIY

Zulaykho Meliboyeva

2nd-year student of the Classical Persian-English group
Institute of Oriental Languages and Literature
Tashkent State Institute of Oriental Studies
E-mail: zulayhomeliboyeva@gmail.com
Tashkent, Uzbekistan

O. Turdiyeva

Doctor of Philology
Associate Professor of "Iranian and Afghan Studies"
Tashkent State University of Oriental Studies School
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Abdulla Qodiriy, poetry, prose, Persian language, borrowings.

Received: 28.04.25

Accepted: 10.05.25

Published: 14.05.25

Abstract: This article is dedicated to the study of Persian borrowings in the poetry of the famous Uzbek writer, translator, and novelist Abdulla Qodiriy. It analyzes the Persian borrowings in the poet's work, examining the integration of the Persian language in each section of his poetry.

ABDULLA QODIRIY SHE'RIYATIDA FORSIY O'ZLASHMALAR

Zulayxo Meliboyeva

2-kurs mumtoz fors-ingliz guruhi talabasi
Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
E-mail: zulayhomeliboyeva@gmail.com
Toshkent, O'zbekiston

O. Turdiyeva

filologiya fanlari doktori
"Eronshunoslik va afg'onshunoslik" oliy maktabi dotsenti
TDSHU
Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Abdulla Qodiriy, sheʼriyat, nasr, fors tili, oʻzlashmalar.

Annotatsiya: Ushbu maqola taniqli oʻzbek adibi, tarjimon va romannavis Abdulla Qodiriy sheʼriyatidagi forsiy oʻzlashmalar tadqiqiga bagʻishlanadi. Unda adibning sheʼriyatidagi fors tilidan kirgan oʻzlashmalar har bir sheʼr kesimida alohida-alohida ochib beriladi.

ПЕРСИДСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ПОЭЗИИ АБДУЛЛЫ КОДИРИЯ

Зулайхо Мелибоева

Ташкентский государственный институт востоковедения

Институт восточных языков и литературы

Студентка 2-го курса группы классического персидско-английского языка

E-mail: zulayhomeliboyeva@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О. Турдиева

доктор филологических наук

доцент кафедры "Ирановедения и афганистановедения"

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Абдулла Кодирий, поэзия, проза, персидский язык, заимствования.

Аннотация: Эта статья посвящена исследованию персидских заимствований в поэзии известного узбекского писателя, переводчика и романиста Абдуллы Кодирия. В ней анализируются персидские заимствования в произведениях автора, и каждое заимствование из персидского языка раскрывается в отдельности в каждом стихотворении.

Abdulla Qodiriy nasri haqida koʻp va xoʻb yozilgan. Lekin uning shoir sifatidagi salohiyati tadqiq etilgan emas. Toʻgʻri, Qodiriy turkum sheʼrlar, dostonlar yoki sheʼriy toʻplamlar yaratmagan. Biroq, oʻrgansa, oʻqisa arziydigan sheʼriy meros qoldirgani aniq. Yaqingacha uning bor-yoʻgʻi “Toʻy”, “Ahvolimiz” va “Millatimga bir qaror” kabi uch sheʼrigina tilga olinardi. Ammo 1993-yilga kelib, adabiyotshunos olim Rustam Tojiboev tomonidan shoirning toʻrtinchi sheʼri- “Fikr aylagʻil” eʼlon qilindi.

Abdulla Qodiriy sheʼrlarini ikki toifaga ajratish mumkin. Ulardan birinchisi – “Toʻy”, “Ahvolimiz”, “Millatimga bir qaror” va “Fikr aylagʻil” kabi mustaqil sheʼriy asarlar boʻlsa, ikkinchisi – asosan “Oʻtkan kunlar”, “Mehrobdan chayon” va “Obid ketmon” kabi epik asarlari tarkibidagi nazm namunalaridir.

Abdulla Qodiriyning birinchi sheʼri “Toʻy” deb nomlanadi, u ilk marotaba 1915 - yil 20-martda “Sadoyi Turkiston” gazetasining 64 – sonida nashr etilgan. Bu sheʼr oʻsha zamon talabiga

muvofig hajv yo‘nalishida yozilgan, ammo she’rda xalqning nochor ahvoli va o‘sha davr qiyinchiliklari yoritib berilgan.

*Qildi bu vaqt bizda javlon to‘y,
Oqchasi yo‘qni etdi hayron to‘y.
Bir-biridan oshurdilar to‘yni,
Topdi ravnaq, hayratila boyon to‘y.
Besh kun to‘yni so‘ngidin
Ketibon mulklar bois fig‘on to‘y.
Boyon to‘yig‘a yerlilar qarab
Etdi sarf toki tandagi jon to‘y.
Ey g‘aniylarimiz, ey faqirlarimiz,
Amr etubdurmi bizg‘a Qur‘on to‘y.
Mundayin ishlar shar‘imizda yo‘q
Kori maj‘us, kori shayton to‘y.
Ishlamas shunday ahlik kishi,
Yo‘lamas aslo ahli vijdon to‘y.
O‘tsa to‘y birla yozu qishimiz,
Aylagay bizni yerg‘a yakson to‘y.
Kelingiz do‘stlar, din qarindoshlar,
Tashlasun bo‘lsa gar musulmon to‘y.*

She’rda bir qancha forsiy o‘zlashma so‘zlardan foydalanilgan bo‘lib, quyida ular jadval tariqasida keltirilgan:

No	Forscha shakli	Forscha transkripsiya	O‘zbekcha ma‘nosi
1	رونق	rownaq ¹	Yorug‘, nurli; aniq
2	فغان	faqAn	Dod- voy, faryod
3	تن	Tan	Gavda, tana
4	جان	jAn	Ruh; hayot; kuch-quvvat
5	كار	kAr	Ish, mehnat
6	يكسان	yeksAn	Teng, bir xil, o‘xshash
7	دوست	dust	O‘rtoq, yor, oshna
8	گر-اگر	~agar	Bog‘lovchi, “agar” so‘zining qisqargan shakli

¹ Ushbu maqoladagi transkripsiya Abadis Dictionary saytidagi transkripsiyaga muvofiq berildi.

Yuqoridagi jadvaldan ma'lum bo'ladiki, shoir "To'y" she'rida 8 ta forsiy so'zdan foydalangan.

Qodiriyning keyingi she'ri "Ahvolimiz" deb nomlanadi va bu she'r ham 1915-yilda ommaga e'lon qilingan. She'rda XX asr boshlaridagi Turkiston ahlining umumiy ahvoli, loqaydligi va buning natijasida yoshlarning giyohvand moddalarga o'rganib qolishlari mumkinligi kabi masalalar keltirib o'tilgan.

Bu she'r tarkibida 12 ta forsiy o'zlashmalar qatnashgan. So'zlardan ayrimlari bosh kelishikda, hech qanday qo'shimchalarni olmasdan kelgan bo'lsa, ayrim so'zlar o'zbek tilidagi egalik va kelishik qo'shimchalarini qabul qilgan holda kelgan. Jadvalda esa ular hech qanday qo'shimchasiz bosh kelishikda keltirildi:

No	Forscha shakli	Forscha transkripsiya	O'zbekcha ma'nosi
1	کور	kur	Ko'rmaydigan odam
2	جای	jAy	Makon, manzil
3	پول	pul	Pul, aqcha
4	خدا	xodA	Iloh, Xudo
5	کار	kAr	Ish, mehnat
6	بیدانه	bidAne	Urug'siz, danaksiz
7	بچه	baCCe	Odam bolasi
8	کاکل	kAkol	Bir tutam soch, peshona gajak
9	ناگهان	nAgahAn	To'satdan, birdan
10	تفنگ	Tofang	Miltiq
11	هر	Har	Har, har qanday
12	بلکی	Balki	Bog'lovchi, ehtimol; ammo

Shoirning keying she'ri "Millatimga bir qaror" deb nomlanadi. Bu she'rning qachon yozilgani va qayerda e'lon qilingani ma'lum emas. Shoir bu she'rda xalqiga o'z tilaklarini bildirgan, qilinishi kerak bo'lgan ishlar haqida va u ishlar bajarilmasa qanday ishlar bo'lishi mumkinligi haqida aytib o'tgan. Shu o'rinda aytib o'tish kerakki, eng ko'p forsiy o'zlashmalar qatnashgan she'ri ham aynan shu she'r hisoblanadi.

No	Forscha shakli	Forscha transkripsiya	O'zbekcha ma'nosi
1	پشیمان	paSimAn	O'kinuvchi, tavba qiluvchi

2	همه	Hame	Hamma, barcha
3	سبزه	sabze	Yashil o't, ko'kat
4	نادان	nAdAn	Bilmaydigan, xabarsiz
5	جهان	jahAn	Dunyo, olam
6	زمستان	zemestAn	Qish
7	بهار	bahAr	Ko'klam fasli
8	هزار	hazAr	Son: ming
9	يار	yAr	Do'st
10	بيچاره	biCAre	Chorasiz, muhtoj
11	بی کس	bikas	Kimsasiz, tanho
12	گذر	gozar	O'tish joyi, ko'cha
13	همیشه	hamiSe	Doimo, hamma vaqt
14	بو(ی)	bu(y)	Hid, is
15	مشک	mask	Xushbo'y isli narsa
16	شاد	Sad	Xursand, shodon
17	شرمسار	SarmsAr	Izza bo'lgan, sharmanda bo'lgan
18	پهلوان	pahlavAn	Qahramon, botir
19	نامدار	nAmdAr	Mashhur, shuhrat qozongan
20	بکار	bekAr	Ishga, ish bilan

Qodiriyning yana bir she'ri - "Fikr aylag'il" 1915-yilda "Oina" jurnalining 12-sonida e'lon qilingan. Ushbu she'rda 12 ta forsiy o'zlashma aniqlandi:

No	Forscha shakli	Forscha transkripsiya	O'zbekcha ma'nosi
1	چپانی	CapAni	Juldur, uvada kiyingan
2	دشمن	doSman	Muxolif, yov
3	هر	Har	Har, har qanday
4	تن	Tan	Gavda, tana
5	جان	jAn	Ruh, hayot
6	پول	Pul	Pul, aqcha
7	زن	Zan	Ayol, xotin

8	زيب گردان	zib gardAn	Bo'yinga taqiladigan bezak
9	نادان	nAdAn	Bilmaydigan, ilmsiz
10	مشت	moSt	Mushtum; hovuch
11	سمن	saman	Oq gulli xushbo'y o'simlik
12	نزد	nazd	Yoni, yaqin atrofi

Xulosa qilish mumkinki, Abdulla Qodiriy o'zining to'rt she'rida forsiy so'zlarni qo'llagan va bu o'zlashmalar o'zbek tilida egalik va kelishik qo'shimchalarini qabul qilgan. Forsiy so'zlar o'zbek tiliga kirib, tilning grammatik jihatdan boyishiga olib kelgan. Bu jarayon, o'zbek tilining leksik va morfologik strukturasi uchun muhim hisoblanadi rol o'ynagan. Abdulla Qodiriy tomonidan forsiy so'zlarning qo'llanilishi, o'zbek tilining grammatika va leksikasining boyishida o'ziga xos ahamiyat kasb etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasining 2003 yil 47-son.
2. Абдулла Қодирий. Танланган асарлар. "Sharq" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти, 2014.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти. Тошкент 2006.